

Wetenschap&Onderzoek

Hoe bieden scholen passend bewegingsaanbod aan?

Speciaal (basis)onderwijs en praktijkonderwijs geven voorbeeld

Op 1 augustus 2014 is de Wet passend onderwijs ingegaan. Vanaf dat moment hebben de scholen zorgplicht om elk kind een goede onderwijsplek te bieden, bij voorkeur in het reguliere (basis)onderwijs. Toch blijkt de invoering van het passend onderwijs moeite te kosten en niet probleemloos te verlopen. In januari van dit jaar beklagde een groep Boze Ouders zich bij de Onderwijsinspectie, omdat voor hun kinderen geen passend aanbod wordt geboden en hun kinderen in de praktijk veel thuis zitten. Ook voor het bewegingsonderwijs heeft het passend onderwijs gevolgen, welke in dit artikel worden toegelicht. Daarbij worden de belangrijkste bevindingen met betrekking tot passend bewegingsonderwijs in de verschillende vormen van het speciaal onderwijs beschreven, gebaseerd op de recent verschenen 1-meting van het Mulier Instituut.

DOOR JO LUCASSEN EN JORIEN SLOT-HEIJS

In 2019 verscheen een rapport over de ontwikkelingen en de stand van zaken met betrekking tot de invoering van passend onderwijs (Ledoux & Waslander, 2019). De bedoeling was dat de wet zou zorgen voor een verschuiving van leerlingen van het speciaal naar het regulier basisonderwijs. Aanvankelijk daalde het aantal leerlingen in het speciaal (basis)onderwijs met de invoering van passend onderwijs inderdaad enkele jaren en bleven meer leerlingen in het reguliere onderwijs. Sinds 2016 neemt het aantal leerlingen in het speciaal (basis)onderwijs echter weer toe. Verder is, ondanks alle aandacht en inzet, het aantal kinderen dat niet naar school gaat (thuiszitters) met de invoering van passend onderwijs niet gedaald, maar gestegen. De samenwerkingsverbanden, schoolbesturen en scholen maken eigen keuzes over passend onderwijs en dat leidt in de praktijk logischerwijs tot variëteit en verscheidenheid. De keerzijde van meer flexibiliteit is minder transparantie. Vooral voor ouders is niet altijd duidelijk welke ondersteuning verwacht mag worden. De meeste scholen vinden dat ze er goed in slagen – in ieder geval – de basisondersteuning te bieden. Of leerlingen in de praktijk die adequate ondersteuning krijgen, is door alle variëteit in de uitvoering van het beleid niet vast te stellen.

Gevolgen voor leraren

De Wet passend onderwijs zorgt voor een toename aan diversiteit in de klas en in een onderwijsinstelling. Gemiddeld hebben de scholen 5,2 (primair onderwijs) en 5,1 (voortgezet onderwijs) leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften in de klas. In elke klas in het basis- en voortgezet onderwijs zitten gemiddeld meer dan drie leerlingen die geen extra ondersteuning ontvangen, maar dat wel nodig hebben (Algemene Onderwijsbond, 2019). Leraren ervaren meer belasting bij het lesgeven aan leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften (Ledoux & Waslander, 2019). Hoe dat komt, is niet helemaal duidelijk. Er is geen indicatie dat het aantal leerlingen met ondersteuningsbehoeften in klassen op reguliere scholen toeneemt, maar het lerarentekort maakt het lastig om goed in te spelen op de behoeften. Ook uit een representatieve enquête van DUO Onderwijsonderzoek onder dui-



FIGUUR 1. TOP DRIE VAN ASPECTEN VAN BEWEGINGSONDERWIJS DIE SCHOOLEIDERS IN VERSCHILLENDE ONDERWIJSVORMEN BELANGRIJK VINDEN VOOR DE LEERLINGEN VAN HUN SCHOOL (IN PROCENTEN, MEER ANTWOORDEN MOGELIJK).

zend basisschoolleraren blijkt dat bijna alle leraren een hoge werkdruk ervaren door de invoering van passend onderwijs en leerlingen niet de aandacht kunnen geven die ze nodig hebben (Van der Woud, Bokhoven & Van Grinsven, 2018). Vier van de vijf leraren zijn negatief over de uitvoering van passend onderwijs. Slechts één op de tien is positief. In een enquête in 2019 onder 5.179 leden van de Algemene Onderwijsbond, leraren en ondersteuners werkzaam in primair, voortgezet en (voortgezet) speciaal onderwijs (Algemene Onderwijsbond, 2019) wordt gesignaleerd dat de zorgvraag sinds de invoering van passend onderwijs complexer is geworden. Leerlingen worden pas doorverwezen naar het (voortgezet) speciaal onderwijs als het in de 'gewone' klas echt niet meer gaat. Zo komen in het speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs nu vooral de 'zwaardere' gevallen terecht.

ring van passend onderwijs complexer is geworden. Leerlingen worden pas doorverwezen naar het (voortgezet) speciaal onderwijs als het in de 'gewone' klas echt niet meer gaat. Zo komen in het speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs nu vooral de 'zwaardere' gevallen terecht.

Gevolgen voor leraren in het bewegingsonderwijs

Passend onderwijs vraagt ook om een passend beweegaanbod voor elke leerling, bijvoorbeeld voor leerlingen met een fysieke beperking, motorische achterstand of leerlingen die meer behoefte

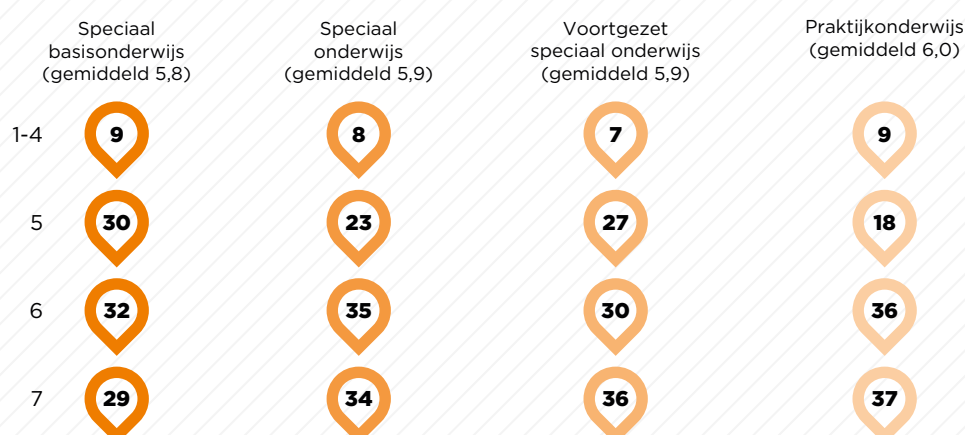
hebben aan fysieke activiteit dan andere leerlingen. In 2016, 2017 en 2019 peilde de Koninklijke Vereniging voor Lichamelijke Opvoeding (KVLO) hiernaar onder haar leden. In 2016 onderschreef bijna zeventig procent van de respondenten de stelling dat door passend onderwijs de diversiteit binnen het onderwijs toeneemt en de leraar bewegingsonderwijs meer dan ooit voor de uitdaging wordt gesteld om voor iedere leerling betekenisvol bewegingsonderwijs op maat aan te bieden. In 2019 zegt ruim de helft van de responderende leerkrachten bewegingsonderwijs kinderen in de klas te hebben die naar aanleiding van de regeling zijn geplaatst. Terwijl ongeveer achttien procent van de leerkrachten geen moeite heeft om aan hen goed les te geven, heeft 82 procent daar wel eens/veel moeite mee. Ruim een kwart van de respondenten geeft aan dat leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte niet met alle lessen bewegingsonderwijs meedoen. Binnen het regulier basisonderwijs is het lesgeven door de toenemende diversiteit in de klas niet eenvoudiger geworden. Hoe zit het met het speciaal onderwijs?

Passend bewegingsonderwijs in verschillende vormen speciaal onderwijs

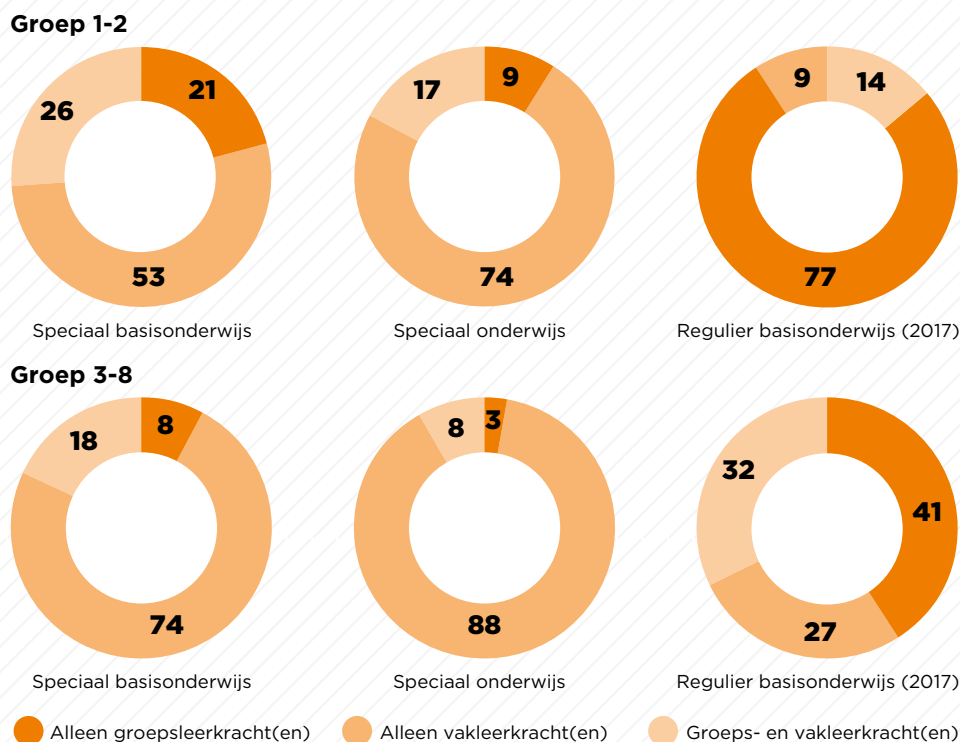
Volgens de schoolleiders legt het speciaal (basis)onderwijs waar het gaat om de visie op het bewegingsonderwijs andere accenten dan het regulier basisonderwijs. Schoolleiders in alle schooltypen vinden het ontwikkelen van motorische vaardigheden zeer belangrijk (zie figuur 1). Schoolleiders in het speciaal (basis)onderwijs leggen daarnaast nadruk op het goed leren omgaan met anderen en het leren ontdekken van eigen talenten en grenzen, terwijl schoolleiders in het regulier onderwijs het goed leren bewegen en sporten vaker van belang vinden. In het voortgezet speciaal onderwijs hechten schoolleiders veel waarde aan de sociale vorming, meer dan aan de ontwikkeling van motorische vaardigheden.

Individuele aandacht voor leerlingen tijdens bewegingsonderwijs

De mate van persoonlijke aandacht voor leerlingen bij bewegingsonderwijs is in het speciaal onderwijs gemiddeld hoog:



FIGUUR 2. MATE VAN PERSOONLIJKE AANDACHT VOOR LEERLINGEN OP EEN SCHAAL VAN 1 (ONVOLDENDE) TOT 7 (VOLDOENDE) VOLGENS SCHOOLEIDERS (IN PROCENTEN).



FIGUUR 3 BEVOEGDHEID VAN LEERKRACHTEN DIE BEWEGINGSONDERWIJS VERZORGEN (IN PROCENTEN).

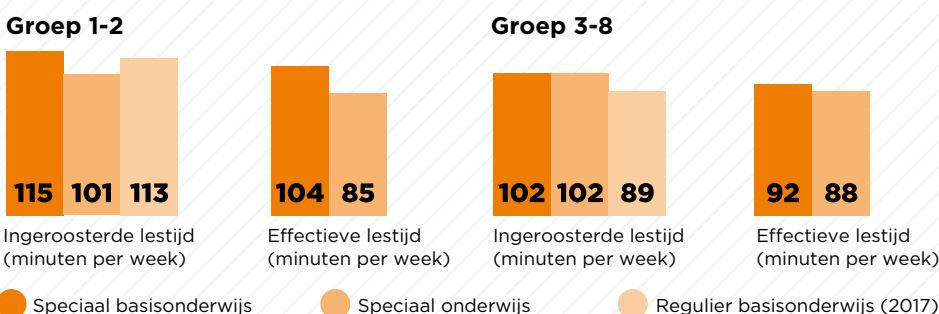
de gemiddelde score op een zevenpuntschaal is voor het speciaal basisonderwijs 5,8; voor speciaal onderwijs 5,9; voor voortgezet speciaal onderwijs 5,8; en voor praktijkonderwijs 6,0 (zie figuur 2).

Vrijwel unaniem zijn de schoolleiders van mening dat de bewegingsactiviteiten worden aangepast aan het niveau van de leerlingen (niet in figuur). Dat scholen voor speciaal (basis)onderwijs inspanningen leveren gericht op individueel maatwerk, blijkt ook uit de inzet van extra ondersteuning voor leerlingen met achterstanden op het gebied van motorische ontwikkeling. Terwijl dit bij ruim een kwart van de reguliere basisscholen gebeurt (28% structureel), heeft bij de scholen voor speciaal (basis)onderwijs de helft structurele vormen van ondersteuning, naast incidentele ondersteuning. Een flink deel van de scholen maakt voor de realisatie van dit extra aanbod gebruik van Spe-

cial Heroes (ruim 30% van het speciaal onderwijs) en het Jeugdfonds Sport & Cultuur (ruim 30% van speciaal basisonderwijs en praktijkonderwijs).

Inzet vakleerkrachten bewegingsonderwijs

Een mogelijke verklaring voor het kunnen realiseren van een meer persoonlijke aanpak voor een kind tijdens het bewegingsonderwijs ten opzichte van reguliere basisscholen, is de grotere mate waarin op scholen voor speciaal onderwijs vakleerkrachten worden ingezet (zie figuur 3). Dit gebeurt zowel in de groepen 1 en 2 als in de groepen 3 tot en met 8 duidelijk meer bij de scholen voor speciaal (basis)onderwijs. Schoolleiders zijn positief over de kwaliteit van de vakleerkrachten, hoe omgegaan wordt met het aanpassen van activiteiten aan het niveau van de kinderen en het kunnen omgaan met gedragsproblemen.



FIGUUR 4 GEMIDDELD AANTAL MINUTEN PER WEEK INGEROOSTERD VOOR BEWEGINGSONDERWIJS VOLGENS SCHOOLLEIDERS IN DE VERSCHILLENDE ONDERWIJSVORMEN.

ONDERWIJSTYPEN SPECIAAL ONDERWIJS

Naar het speciaal basisonderwijs gaan kinderen met leerproblemen, opvoedingsmoeilijkheden of gedragsproblemen die extra onderwijsbegeleiding nodig hebben.

Het speciaal onderwijs is onderverdeeld in vier clusters. Er zijn scholen voor blinde en slechtziende kinderen (cluster 1), scholen voor dove, slechthorende kinderen en kinderen met een taal-spraakontwikkelingsstoornis (cluster 2), scholen voor kinderen met een motorische of verstandelijke beperking en langdurig zieke kinderen (cluster 3) en scholen voor kinderen met psychische stoornissen en gedragsproblemen (cluster 4). Verreweg het grootste gedeelte van de kinderen die naar speciaal onderwijs gaan, gaan naar cluster 3 of 4. Speciaal onderwijs bestaat zowel voor primair als voortgezet onderwijs.

Naar het praktijkonderwijs gaan jongeren die door middel van een persoonlijk ontwikkelplan worden voorbereid op de maatschappij, waarbij de nadruk ligt op leren door praktijkervaring.

Lestijden bewegingsonderwijs

In het speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs wordt meer dan honderd minuten per week ingeroosterd voor bewegingsonderwijs (zie figuur 4). Voor de groepen 3 tot en met 8 is het gemiddelde een stuk hoger dan de lestijd in het regulier basisonderwijs. Wellicht is daardoor ook meer ruimte voor individuele aandacht en voor passende activiteiten voor elke leerling. De ingeroosterde lestijd in het eerste leerjaar van het voortgezet speciaal onderwijs is wekelijks twintig minuten minder dan bij regulier voortgezet onderwijs (125 versus 145 minuten wekelijks), maar is in de hogere leerjaren juist meer. In de bovenbouw van het praktijkonderwijs blijft de lestijd relatief achter. Een kwart van de schoolleiders in het praktijkonderwijs bestempelt die bovendien als onvoldoende of slecht (niet in figuur).

Niet alle ingeroosterde lestijd blijkt aan bewegingsonderwijs te kunnen worden besteed. Tien procent van de lestijd in het speciaal basisonderwijs, vijftien procent in het speciaal onderwijs en zelfs achttien procent in het voortgezet speciaal onderwijs en praktijkonderwijs wordt besteed aan omkleden en vervoer van/naar de accommodatie. Dit is niet verwonderlijk, aangezien een deel van de leerlingen te maken heeft met beperkingen.

Passend bewegingsaanbod voor elke leerling?

Ondanks het algemene beeld dat het doorvoeren van passend onderwijs moeizaam gaat, is het beeld van de manier waarop in de verschillende vormen van speciaal onderwijs het bewegingsonderwijs wordt gegeven over het algemeen positief. Zij lijken goed in staat het passend bewegingsonderwijs te geven dat tegenwoordig van alle scholen wordt gevraagd. Vooral de mate waarin rekening wordt gehouden met verschillen tussen kinderen en er aandacht is voor ieder kind persoonlijk en voor sociale vorming, is opvallend. Ook is de inzet van vakleerkrachten aanzienlijk hoger en biedt het speciaal onderwijs meer structurele ondersteuning op het gebied van motorische ontwikkeling naast het bewegingsonderwijs. Mogelijk biedt een grotere inzet van vakleerkrachten en het opzetten van (meer) structureel

ondersteuningsaanbod uitkomst voor alle onderwijsvormen. In het regulier basisonderwijs lijkt namelijk een flink deel van de leerkrachten te worstelen met de aanpak voor kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte. De meeste leraren geven aan dat 'meer handen in de klas' zal helpen om passende ondersteuning aan zorgleerlingen te bieden (Algemene Onderwijsbond, 2019). Vakleerkrachten voor bewegingsonderwijs kunnen leerlingen een passend beweegaanbod bieden en bovendien de groepsleerkracht ontlasten. Door middel van structureel ondersteuningsaanbod naast het bewegingsonderwijs, zoals Motorische Remedial Teaching, kunnen leerlingen toch de hulp krijgen die zij nodig hebben. ●